

Les fargues de Castellar de n'Hug

Roser Comas Angelet i Josep Sànchez Vicents

Antecedents

A principis del segle XVII, al Berguedà actual no hi havia cap farga¹. Aquest fet i l'existència de cursos d'aigua i boscos abundants dins el seu territori havien de fer interessant construir-ne una. Joan Pau Porra, membre d'una nissaga de fargaires, fou qui edificà la primera farga d'època moderna del Berguedà. La situà al millor lloc: a la capçalera del riu Llobregat.

La família Porra, d'origen italià

La família Porra, especialitzada en l'elaboració de ferro, era d'origen italià. Havia

arribat al Rosselló, juntament amb d'altres famílies de la mateixa procedència i ofici, a finals del segle XV.

Els Porra treballaren en moltes fargues d'una banda i l'altra del Pirineu. L'any 1620 Joan Francesc i Joan Pau Porra (pare i fill) deixaren la farga de Toès, al Conflent, i travessant el Pirineu anaren a treballar a la farga de Roques Blanques, a la Vall de Ribes. L'any 1624 Joan Pau es traslladà a la farga de Planoles, a la mateixa vall.

Aquesta família creà una xarxa d'agents comercials i procuradors per a la distribució i venda del ferro, que s'estenia per di-

versos punts d'especial interès comercial com Barcelona.

L'any 1627 Joan Pau estava treballant a la farga de Planoles i vivia a Planés.

1627: Construcció de la primera farga a Castellar de n'Hug

El 22 de febrer de 1627 Joan Pau negocià amb Antic Orriols, pagès de Castellar de n'Hug, la cessió d'un terreny a la vora del riu Llobregat per construir-hi una farga². La peça de terra era molt a prop del pont anomenat d'Orriols. Els pactes que acordaren per fer efectiva la cessió obligaren Joan Pau Porra a:

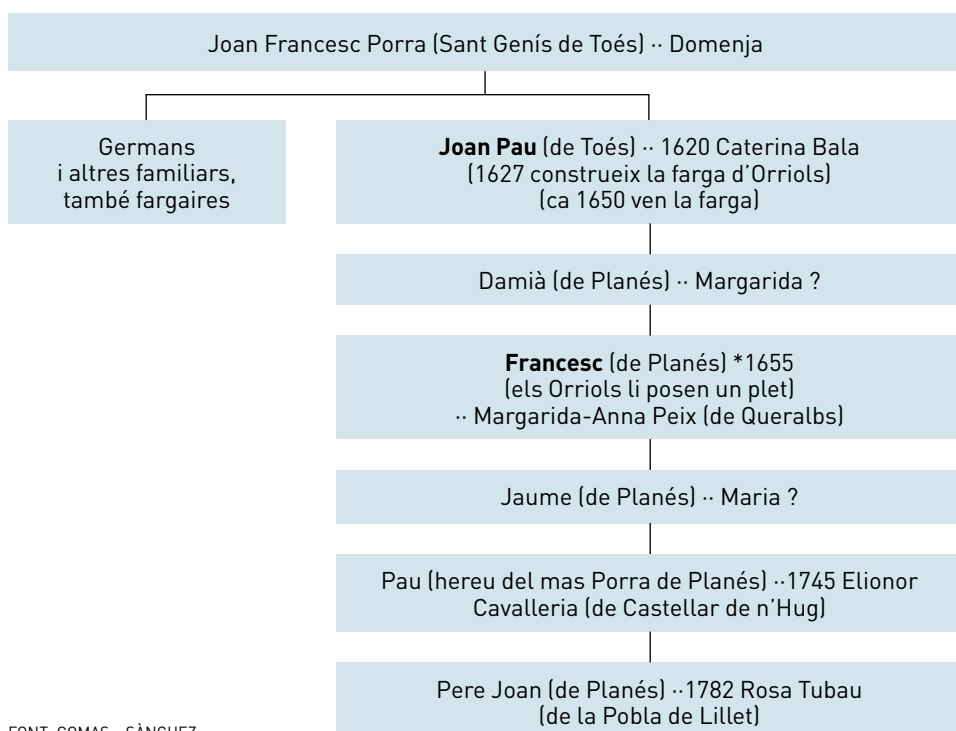
1. Moldre al molí d'Orriols tot el gra que es consumís a la futura farga, pagant-ne el preu acostumat.
2. Entregar als Orriols tots els fems que es produïssin a la farga.
3. Mantenir en bon estat els ponts existents, perquè el bestiar dels Orriols pogués entrar a péixer dins les terres on es construiria la farga.
4. Pagar un cens de 7 lliures anuals.

Aconseguit el terreny, Joan Pau Porra demanà el permís i drets al duc d'Alba, senyor del lloc com a hereu i successor dels Barons de Pinós i Mataplana. L'abril de 1627 el procurador del duc li concedí per 60 lliures d'entrada i 35 lliures anuals³:

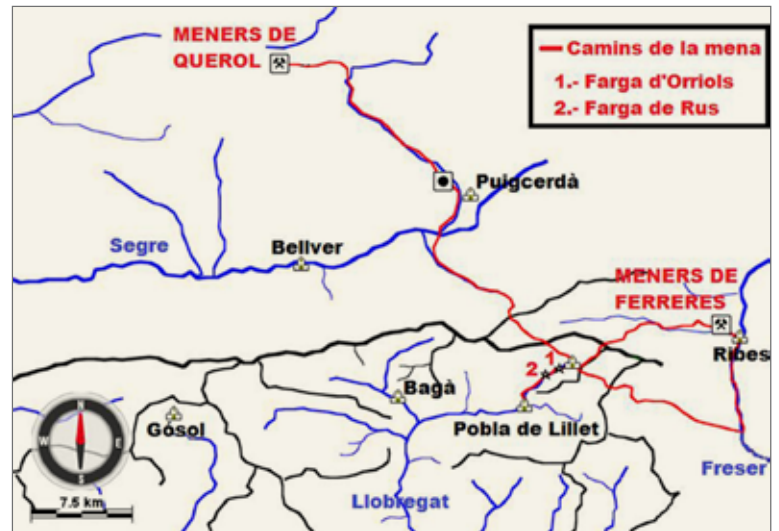
1. Edificar una casa, una farga i un martinet.
2. Fer rescloses i prendre l'aigua del riu Llobregat.
3. Buscar mena de ferro en tot el terme de les Baronies de Pinós i Mataplana. En cas de trobar-ne podria obrir boques per treure mineral per a la farga que volia construir.
4. Fer carbó en els boscos de Castellar i Sant Vicenç de Rus, propis del duc.
5. Tenir hostal per als treballadors de la farga i altres transeünts, amb facultat

FAMÍLIA PORRA als segles XVII i XVIII

1539 Brossino, Guillemo i Giacomo, «genovesos». S'estableixen a fargues del Conflent.
1620 Joan Francesc i Joan Pau ja són a la farga de Roques Blanques (Vall de Ribes).



FONT: COMAS - SÀNCHEZ



Recorregut de la mena de Ferreres i de Querol fins a la farga.

FONT: COMAS - SÀNCHEZ

Restes de la Farga d'Orriols.

FONT: COMAS - SÀNCHEZ

per vendre-hi comestibles, utilitzant els pesos i mesures autoritzats pel duc i els seus oficials.

A canvi d'obtenir la privacitat, és a dir que no es permetria edificar cap altra farga a Castellar de n'Hug, Porra quedava obligat a fer la ferramenta per als molins senyorials de Bagà i la Pobla quan fos necessària.

Se li demanà també el compromís de no reconèixer altre senyor que el propi de les Baronies i els seus oficials.

Construïda la farga, Joan Pau Porra no deixà de treballar a la farga de Planoles i seguí vivint a Planés. L'any 1630 arrendà la farga i martinet d'Orriols per tres anys i per 200 quintars de ferro anuals *del ques fara en la dita farga ara sia barrot verga ho placa* a Martino La Brua, fargaire de Fontpedrosa (Conflent). El contracte, que es feu amb estimació prèvia i amb l'obligació de tornar-ho tot al final de l'arrendament conforme s'havia rebut, incloïa l'hort, el canemar i els prats. També el rec, la resclosa, les eines i els drets d'usar l'aigua i els boscos⁴.

La farga utilitzava mineral dels meners de Ferreres, a la Vall de Ribes. El gener de 1631 els còsols i jurats de la vall iniciaren un plet contra Porra perquè descobriren que s'emportava mineral per a la seva farga sense pagar els 4 diners per càrrega imposats a tota la mena que sortia i s'utilitzava en fargues de fora la vall. Se li requisaren sis matxos com a penyora.

El plet acabà en concòrdia entre les parts amb els següents acords:

- Porra, com a propietari, pagaria el que devia per totes les càrregues de mena que s'havia emportat des de la publicació del ban que imposava el pagament. Li serien retornats els sis matxos, però hauria de pagar les despeses que havien ocasionat en l'hostal on els havien retinguts.
- Convingueren que durant un any Porra pagaria, per la mena que s'emportaria per a la farga de Castellar de n'Hug, 12 quintars de ferro fos quin fos el nombre de càrregues.
- Si passat l'any els còsols decidissin no continuar aquest acord, Porra pagaria els 4 diners habituals per càrrega⁵.

El juliol de 1631 el clavari de la vila de Ribes reconegué haver rebut de Porra tot el que devia⁶.

L'any 1632 Porra entregà els 12 quintars de ferro *en compliment dels pactes continguts en la concòrdia per motiu de la extracció de mena*⁷.

La farga d'Orriols utilitzà també, més endavant, mineral dels meners de Querol.

En una data que no podem precisar, Joan Pau Porra vengué la farga de Castellar de n'Hug a la família Descatllar.

Els Descatllar

La família Descatllar, originària del Ripollès, pertanyia a la noblesa. A partir del segle xv augmentà considerablement

el patrimoni, obtenint possessions i castells per la seva participació en la guerra civil catalana al costat del rei Joan II. Cap a 1540 s'inicià la branca de la Pobla de Lillet pel matrimoni de Francesc Descatllar i de Cadell, donzell de Puigcerdà, amb Jerònima Arderiu i de Planella, de la Pobla.

Els Descatllar del Berguedà tenien jurisdicció civil (el rei tenia la criminal) i percebien delmes del terme de Sant Vicenç de Rus.

El març de 1647 Anton Descatllar i Roset demanà al Reial Patrimoni establiment perpetu de les aigües del riu Llobregat en tot el terme de Sant Vicenç de Rus amb la facultat de construir una farga, un martinet i molins. També demanà la facultat de buscar mena. Se li atorgà, per 5 lliures d'entrada i un cens de 20 sous anuals⁸.

Recordem que el 1627 el duc d'Alba havia concedit aquests drets, amb caràcter privat, a Joan Pau Porra. Aquesta circumstància fa pensar en una confiscació temporal dels béns del duc donat el panorama conflictiu d'aquests anys entre la política centralista de Felip IV (i el comte-duc Olivares) i el govern català.

Anton Descatllar no edificà cap farga ni pagà el cens acordat per la concessió. Aquests censos anuals no pagats es reclamaren, com veurem, al segle XVIII, a la família Cavalleria.

A l'entorn de 1650: els Descatllar compren la farga

Els Descatllar optaren, com s'ha dit, per no construir una nova farga i compraren la d'Orriols a Joan Pau Porra. La farga s'arrendà.

Sabem que a la farga d'Orriols als anys 50 del segle XVII hi treballava Jaume Vigo, d'origen italià com els Porra⁹. També hi

treballà durant anys Isidre Gaya, fargaire d'Espinosa (Vall de Toses)¹⁰.

El 13 de novembre de 1669 Francesc Descatllar i Ollers, donzell de la Pobla de Lillet, arrendà per un any la seva farga i martinet, amb tots els drets i pertinences, a Joan Nuri Orriols, pagès de Castellar de n'Hug¹¹. Orriols la rearrendà, assumint obligacions pròpies del propietari:

- Al final de l'arrendament s'hauria de restituir la farga, martinet i eines conforme s'havien entregat.
- Orriols cobraria dels arrendataris 2 quintars de vergalina a la setmana.
- Orriols faria les reparacions necessàries, que eren obligació de Descatllar.

El preu total de l'arrendament fou de 7,5 quintars de ferro mensuals.

El novembre de 1670 Descatllar pagà al procurador del duc d'Alba els censos de la farga d'Orriols corresponents als anys 1669 i 1670. Un total de 70 lliures, 35 per any, com havia estat acordat el 1627 a l'inici de l'establiment fet amb Porra¹².

La farga seguí arrendada i funcionant.

El juny de 1676 hi hagué un nou arrendament. Francesc Descatllar arrendà la farga i martinet per un any a Joan Cosp, batlle de la Pobla de Lillet, juntament amb Francesc Tubau, paraire, i dos socis més, també de la Pobla (Saus i Vaquer). És un arrendament curiós, perquè segons hi consta farien treballar la farga alternativament dos mesos sí i dos mesos no¹³.

El setembre de 1677 Joan Cosp contractà i prometé donar feina «continuada» per dos matxos a Bernat Farriols, tragner de Berga, per portar-li carbó o mena per a la farga d'Orriols¹⁴.

El setembre de 1679 Francesc Descatllar arrendà de nou i per un any, a començar pel

Cap d'any de 1680, la farga a Joan Falguera i a Pere Joan Pagès, de Dòrria¹⁵. En els pactes d'arrendament es feu constar que:

- Descatllar s'obligava, només, a fer les reparacions del mall i de la boga, totes les altres anirien a càrrec i serien pagades pels arrendataris.
- Descatllar els cedia la casa, el canemar i l'hort.
- A l'inici de l'arrendament *dos personas expertas en art de fargaria* farien una estimació de tot el que s'arrendava i en acabar l'arrendament ho haurien de tornar tot conforme ho rebien.
- Pagarien 12 lliures i mitja mensuals.

Els Orriols contra els Porra

El 18 d'abril de 1697 Francesc Porra, habitant de Planés, rebé una sentència del jutge de les Baronies que el condemnava a complir els pactes acordats en l'acta de cessió del terreny per edificar la farga d'Orriols feta el 1627. Per documents posteriors¹⁶ sabem que anteriorment Salvador Antic Orriols havia presentat a la Cúria de les Baronies un plet contra Francesc Porra per incompliment dels pactes fets, feia tants anys, entre els avis de l'un i de l'altre. Porra, no conforme amb la resolució, al·legà que la farga havia estat venuda als Descatllar i que per tant els censos i pactes acordats el 1627 no eren cosa seva. El cas quedà pendent de nova sentència.

Amb el cas pendent, el gener de 1699 Salvador Antic Orriols inicià un nou plet a l'Audiència de Barcelona contra Porra, reclamant de nou el compliment dels pactes.

1699: Concòrdia

El juny de 1699, per acabar amb aquest llarg conflicte i evitar els inconvenients i

despeses que ocasionava un plet, les dues parts arribaren a un acord:

1. Salvador Antic Orriols cobraria de Porra 138 lliures. A canvi, Orriols renunciava i absolia Porra i els seus successors de les seves pretensions. No renunciava, però, a cobrar a partir d'ara i endavant, les 7 lliures del cens anual per part dels possessors de la farga que, pel que sembla, no havien estat sempre satisfetes.
2. Les dues parts renunciaven a continuar el procés.

Amb aquesta concòrdia el conflicte quedà tancat pel que fa als Porra, però tornà a sorgir, com veurem, quan la farga fou adquirida per la família Cavalleria.

1699: La farga d'Orriols torna a canviar de propietari

No sabem per quin motiu, els Descatllar decidiren vendre la farga.

El novembre del mateix any en què es signà la concòrdia entre els Orriols i els Porra, Pau Cavalleria, clavetaire de Campdevàrol, comprà la farga a Maria Àngela de Tord, vídua de Francesc Descatllar i Ollers, i al seu fill Francesc Descatllar i de Tord, donzell de Berga. Se li vengué *aque-lla casa i farga amb els seus martinet, mall i altres ornaments*¹⁷.

El preu de la venda fou de 200 lliures.

El clavari de les Baronies aprovà la venda i cobrà 20 lliures per raó de senyoria.

Els Cavalleria, una nombrosa família de clavetaires

Els Cavalleria eren, probablement, originaris de Sallagosa, a la Cerdanya francesa. Formaven una extensa família, dedicada a la fabricació de claus, que s'establí i treballà a la Baixa Cerdanya, Ripoll, Espinosa i Campdevàrol.

Per a un clavetaire disposar de ferro fabricat en una farga pròpia suposava un avantatge, sobretot per no haver-lo de comprar. Aquesta fou, hem de suposar, una raó de pes per comprar la farga d'Orriols. El mateix plantejament degueren fer els Elies, que van tenir farga pròpia i construïren, el 1734, la farga de Sant Llorenç, com veurem en l'article que dedicarem a aquesta farga.

Pau Cavalleria el 1701 demanà llicència a Joan de Barutell, propietari dels meners de Querol, per extreure'n mena. Se li concedí per un any i pel preu de 10 dobles d'or¹⁸.

L'any 1708 Salvador Antic Orriols reconegué haver rebut de Francesc Porra les

FAMÍLIA DESCATLLAR (branca de la Pobla de Lillet) segles XVII - XVIII

Originaris del Ripollès, formen part de la noblesa catalana.
Vers el 1540 s'inicia la branca de la Pobla de Lillet.

Anton Descatllar i Roset · 1599 Estefania Sorribes i Rovira
(ca 1650 compra la farga d'Orriols als Porra)

Francesc Descatllar †1651 · 1620 Anna de Ollers i Voltor

Francesc Descatllar †1694 · 1651 Maria Àngela de Tord i de Tord

Francesc Descatllar i de Tord (de Berga) *1679 †1715 · Maria de Pont i de Còdol
(1699 ven la farga d'Orriols als Cavalleria)

FONT: COMAS - SÀNCHEZ

138 lliures que aquest s'havia compromès a pagar a canvi de la renúncia per part dels Orriols a tres dels pactes de 1627 (moldre el gra al molí dels Orriols, entregar-los els fems i permetre l'entrada del seu bestiar en els terrenys de la farga)¹⁹.

Els Orriols contra els Cavalleria

Els Orriols, resolt per concòrdia el conflicte pendent amb els Porra, i cobrats els diners que, s'entenia, alliberaven els possessors de la farga dels pactes esmentats, es giraren contra els Cavalleria, exigint un altre cop el compliment d'aquells tres pactes, a part de pagar com feien les 7 lliures de cens anual.

La relació entre els Orriols i els Cavalleria, per aquest tema, es degué fer cada cop més tensa i complicada. De les exigències i amenaces es passà a les agressions.

El 23 novembre de 1709 Salvador Antic Orriols, batlle de Castellar de n'Hug, envià a la farga en Joan Cortacans, armat amb dues pistoles, a agafar fems. Aquesta provocació comportà conseqüències molt greus.

Els fets que succeïren foren llargament exposats en la requisició que Pau i Cristòfol Cavalleria presentaren, davant notari, el 4 de desembre al jutge de les Baronies²⁰. Els Cavalleria reclamaven posar fi a les forassenyades pretensions dels Orriols i també la llibertat dels seus partidaris empresonats. La requisició incloïa la següent documentació:

- Una còpia de la concòrdia del 1699 entre Francesc Porra i Salvador Antic Orriols, en què quedava clara la pèrdua de tres dels quatre pactes de 1627 a canvi d'uns diners.

riols, en què quedava clara la pèrdua de tres dels quatre pactes de 1627 a canvi d'uns diners.

- Una còpia de l'acta de febrer de 1708 en què Salvador Antic Orriols reconeixia haver rebut de Francesc Porra els diners mencionats en la concòrdia.
- Una extensa relació del greu conflicte succeït a la casa de la farga a causa dels fems. En aquest conflicte s'hi veieren involucrats el sometent de Castellar de n'Hug, uns soldats que, casualment o no, eren a casa de Salvador Antic Orriols, aleshores batlle, i el Governador de les Baronies: *als 23 del mes proxim passat Joan Cortacans dit lo Esbarriat, de voluntat y consentiment de Salvador Antich y Francesch Orriols, pare y fill pagesos del lloch de Castellar, sos amos, assosiat ab Pera Orriols fill de dit Salvador Antich, armat lo dit Esbarriat ab dos pistolas (...) no dupta anar a provocar, y mourer los animos de Pau, Christophol, y Miquel Cavalleria, pare i fills (...) se posà dit Esbarriat a carregar fems del famer (...) contradintli los mensionats Cavallerias sels alborotà de crits y rahons fins que posà ma en las ditas pistolas (...) Pau y Miquel (...) sens ferli daný ný ultratja algun y asosseगत que tingueren (...) al dit Cortacans (...) lo deixaran anar liberament (...) quant dit Cortacans se encaminà en la casa de dit Orriols (...) no dubtaren los referits Orriols alborotar y commouere al poble contra dits Cavallerias (...) fins que a so de campana convocà (...) los naturals, a temps (...) que dits Cavallerias se eren retirats en la casa y*

donada part al Governador de ditas Baronias, no dubtà dit Francesch Orriols ab dit Cortacans encaminarlos en la casa de dits Cavalleria, bloqueant, y circuint aquella ab ma forta y armada enviant differents recados als predits Cavallerias que si no se entregavan passarian los dits tumultuats a cremarlos dintra la casa (...) responnent los dits Cavallerias als predits recados, que del succehit tenian donada part al Governador, que al arribo de ell gustosos se li entregueran (...) Orriols (...) dividint en quatre parts la gent tumultuada envesti per quatre parts la dita casa (...) alguns tumultuats se eran ya apoderats de la teulada (...) y comensaren (...) de disperar tirs (...) contra dits Cavalleria, qui per llur propria defensa foren obligats que alguns que eran dintra de la casa disperassen algun tir (...) dits Cavallerias, luego que arribà lo Batlle General de les Baronies se donaren y entregaren a sas mans (...).

Aquesta provocació i posterior assalt a la casa de la farga acabà amb tres soldats ferits, acció que els Orriols atribuïren als Cavalleria, la mort de Miquel Cavalleria i l'empresonament d'alguns dels participants.

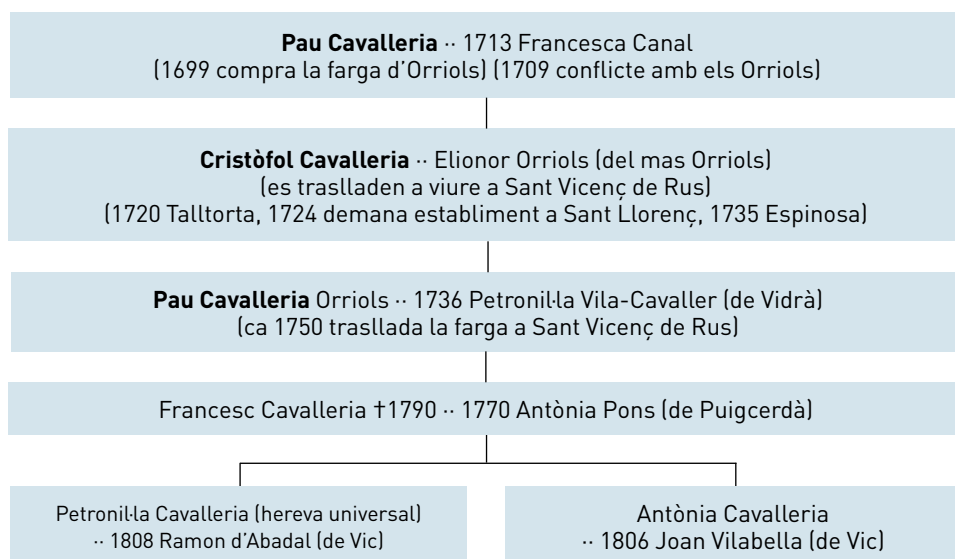
Els Cavalleria negaren ser els autors de les ferides provocades als soldats: *lo ques pot creurer, de la malicia de dit Orriols que vehent no podia lograr sos depravats intents executaria disperar contra dits soldats per (...) acalorar sa accio, y posar en conflicte als asetjats pues dos de dits tres soldats (...) al puesto que caygueren y foren ferits (...) no podian ser denyats dels assitiats (...) dits Cavallerias tot quant feren (...) fonch per sa propia defensa (...) porque (...) los fems (...) lo motiu de dit insult era propi, y dins los barris, y possessió de dits Cavallerias, que quant en algun temps ages tocat dret (...) als dits Orriols tenian aquell dret renunciat ab acta de concordia.*

Miquel Cavalleria fou mort a trets en escapar-se quan ja era en mans del Batlle General, a qui els Cavalleria s'havien entregat, mentre els conduïen cap a Bagà: *entregats que foran al Batlle los dits Cavallerias a la que se encaminavan a la vila de Baga, y se encontraren ab lo Governador y porcio de soldados (...) tement dit Miquel (...) que dit Orriols y tumultuats no insitessin lo animo dels soldados se escapa (...) y fonch mort ab differents tirs (...).*

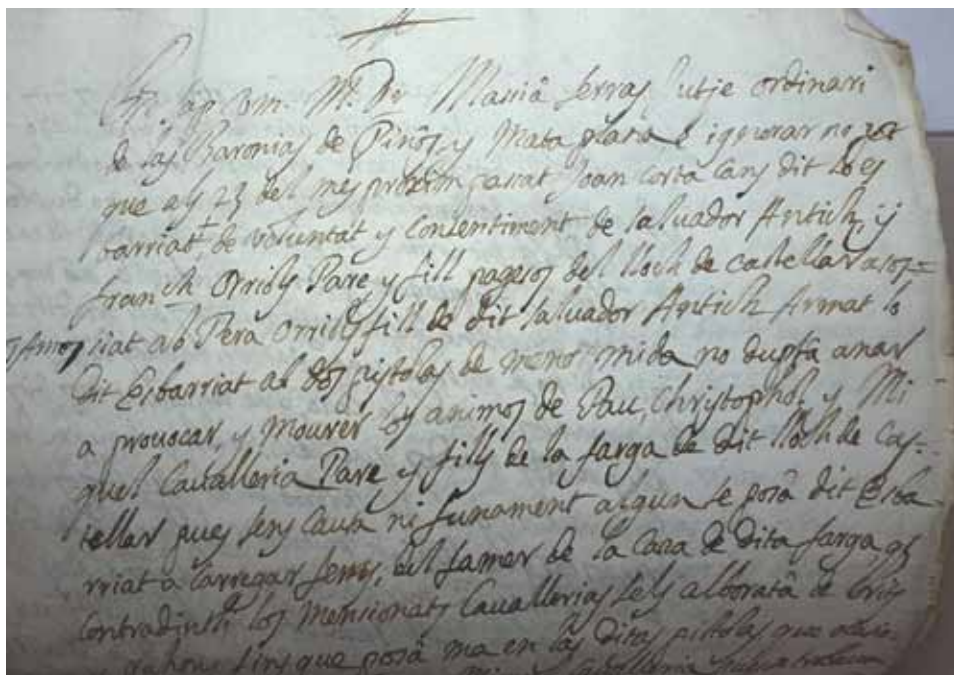
Els Cavalleria busquen alternatives

No sabem com acabà aquesta dramàtica història, però a partir d'aquests fets la

FAMÍLIA CAVALLERIA segles XVIII - XIX



FONT: COMAS - SÀNCHEZ



Fragment del document de 1709. Notari Joan Ferran (FONT: ACCE)

relació entre uns i altres degué ser, si més no, delicada. L'any 1713 els Cavalleria compraren a Joan Pere Bover l'heretat anomenada Les Ferrioles i la Molina Vella de Sant Vicenç de Rus²¹ i s'hi traslladaren a viure.

L'any 1720 Bonaventura de Barutell concedí a Cristòfol Cavalleria l'establiment d'un terreny a Talltorta (Cerdanya) per construir-hi una farga. Li concedí també la facultat de treure mena dels seus mers de Querol per a la nova farga i per a la d'Orriols, dret que ja havia estat concedit anteriorment al seu pare Pau Cavalleria²².

Construïda la farga de Talltorta, aquesta farga i la d'Orriols restaren en mans de Cristòfol Cavalleria.

Problemes per l'explotació dels boscos. Plantejament de construir una nova farga al riu Llobregat

L'abastiment de carbó per al funcionament d'una farga fou sempre una qüestió molt important, no sempre fàcil de resoldre, que generà múltiples conflictes.

L'any 1722 regidors i gent de la Vall de Toses, a instàncies de Josep Elies, clavetaire de Ripoll, testificaren i exposaren davant notari la preocupació pel fet que si la nova farga de Talltorta i la de Castellar de n'Hug feien carbó en els boscos de la vall causarien un gran perjudici no només a la farga d'Espinosa que donava feina a molta gent de la vall, sinó també a tots els habitants perquè es quedarien sense llenya per a l'ús de les cases²³.

El 30 de març de 1724 Cristòfol Ca-

valleria demanà establiment al Reial Patrimoni de l'aigua del Llobregat entre el camp del Passant, propietat dels Orriols, fins a l'aiguabarreig d'aquest amb el riu Bastareny (això incloïa l'establiment fet el 1647 a Descatllar en el terme de Sant Vicenç de Rus) per a construir-hi una farga i molins²⁴.

El maig de 1727 sol·licità la facultat de vendre pa, vi, carn i altres vitualles amb la privativa de pesca en aquest mateix tram del Llobregat²⁵.

El 1734 Cavalleria pensava fer la resclosa i presentà una súplica a la Reial Intendència sol·licitant que es comissionessin dos pèrits per veure els terrenys per on hauria de passar el rec i valorar els possibles danys als seus propietaris²⁶.

Cavalleria no feu el rec ni construï la farga, però mantingué el dret d'establiment.



Situació de les fargues de Castellar de n'Hug. FONT: COMAS - SÀNCHEZ

Hem vist que la farga d'Espinosa i la d'Orriols havien entrat en conflicte per l'explotació dels boscos de la Vall de Toses.

1734: Acord entre els Cavalleria i els Elies?

És probable que l'any 1734 els Elies (família de clavetaires) i els Cavalleria, amb la intenció d'evitar competències, arribessin a alguns acords. Cristòfol Cavalleria es quedà amb el martinet d'estirar ferro situat a Ripoll i la farga d'Espinosa, que eren propietat de Josep Elies i Grau (i possiblement renuncià a construir la farga a Guardiola). Els Elies construïren la farga de Sant Llorenç a la riba del riu Bastareny, fora del terme de l'ús d'aigües del Llobregat concedit privativament als Cavalleria. Aquest emplaçament els assegurava no tenir una farga a prop, si els Cavalleria no construïen la que havien planificat²⁷.

El novembre de 1743 el procurador de la vídua de Cristòfol i el seu fill Pau Cavalleria, fent ús del dret d'establiment de l'any 1724, denuncià que els oficials de les Baronies havien permès la construcció d'un molí fariner dins del terme inclòs en la seva privativa. L'Intendent General manà, sota pena de 200 lliures, aturar les obres²⁸.

La farga d'Orriols es trasllada a Sant Vicenç de Rus

Pau Cavalleria havia desmantellat la farga d'Orriols l'any 1743 i n'havia construïda una de nova, una mica més avall del mateix riu Llobregat, a Sant Vicenç de Rus, on ja vivia. Cavalleria rebé un comunicat on se l'informava que sense llicència del senyor de les Baronies no podia canviar la farga de lloc. Se'l requerí a tornar la farga al seu lloc i a pagar els censos com sempre havia fet²⁹.

La farga es mantingué al nou lloc. És possible que els conflictes de jurisdiccions

entre els interessos reials i senyorials que hem anat detectant afavorissin que no es pogués obligar a complir el requeriment.

Més problemes pels boscos i requeriments del Reial Patrimoni per impagament de censos

El 1747 el comú de Castellar de n'Hug denuncià a la cúria de les Baronies que Pau Cavalleria havia devastat el bosc del Cortó de l'Orri, de la seva propietat. Pau pagà la pena que se li imposà, però declarà que els habitants de la Poble atorgaren als Descatllar la facultat de tallar arbres per a la farga i que quan ells la van comprar (1699) aquest dret hi era inclòs³⁰.

A aquest problema s'hi afegí la reclamació que Pau rebé, el gener de 1748, del Fiscal del Reial Patrimoni perquè pagués el que devia, com a propietari de les facultats i establiments que el Batlle General de Catalunya havia concedit (obrir mines, construir fargues...) el juny de 1664 a Francesc Descatllar³¹. Descatllar no havia fet ús d'aquests drets, però no hi renuncià ni complí amb l'obligació de pagar els censos anuals. Cavalleria havia de presentar-se amb la documentació que acreditava tenir aquests drets concedits i satisfer les 117 lliures, equivalents a 39 pensions, que devia.

El maig de 1748 Antoni Llobet, procurador dels Cavalleria, demanà que s'aturés el procés exposant que Pau Cavalleria no era ni hereu ni successor dels Descatllar i

que no posseïa les mines, fargues i martinetes que es mencionaven en la documentació. La farga que Pau posseïa era fruit de l'establiment fet al seu pare, Cristòfol Cavalleria, l'any 1724.

Malgrat aquests problemes, el gener de 1749 Pau Cavalleria demanà al Reial Patrimoni una ampliació dels drets concedits al seu difunt pare (facultat d'usar l'aigua del riu Llobregat fins al pont de Guardiola per fer anar molins, una farga i un martinet, facultat de pescar i de vendre pa, vi, carn i altres vitualles) per construir un altre molí i dues ferreries (no es parla de fargues). El febrer el fiscal proposà una entrada de 150 rals i un cens anual de 5 sous³². No tenim constància que s'hi construïssin.

El 1750 Pau Cavalleria rebé un nou requeriment. Se li comunicava que la venda de bosc de la muntanya del Paborde que li havia fet el reverend Joan Padrós, paborde de Santa Maria de Lillet, l'any 1749 no podia ser vàlida i s'havia de considerar nul·la perquè ocasionaria un dany irreparable i crearia un greu perjudici a la comunitat³³. Se li demanà que s'abstingués de tallar arbres o carbonar els que havia tallat fins que es resolgués la nul·litat o no de la venda.

El 1753 hi hagué un reconeixement del bosc per part d'una petita comissió de carboners que informaren que s'hi havia seguit fent carbó de manera furtiva per a la farga de Rus (també per a alguna altra) i que de seguir així en quatre anys el bosc quedaria destruït i acabat³⁴.

Cavalleria hagué de buscar una alternativa. El 1753 comprà a Isabel de Puig, vídua d'Anton de Puig, senyor jurisdiccional d'Estoll, Mosoll i Escadars, tota l'arbreda viva i morta que es trobava en dues parts del bosc anomenat la muntanya de Sa-gramorta i de Comells³⁵.

L'any 1754 Isabel de Puig concedí a Cavalleria una ampliació del bosc amb dret per fer-hi carbó³⁶.

Nous problemes amb els Orriols

Amb el trasllat de la farga a Sant Vicenç de Rus ressorgiren les desavinences, si és que havien cessat, entre els Orriols i els Cavalleria. Quan la farga d'Orriols es desmantellà i s'abandonà el terreny cedit el 1627 per construir-hi la farga, Francesc Cavalleria deixà de pagar als Orriols les 7 lliures de cens anual. Francesc Orriols considerà que les havia de seguir pagant i presentà de nou un plet a la cúria de les Baronies contra els Cavalleria per incompliment.

Els Cavalleria, a pesar dels múltiples i variats problemes, aconsegueixen reunir un bon patrimoni

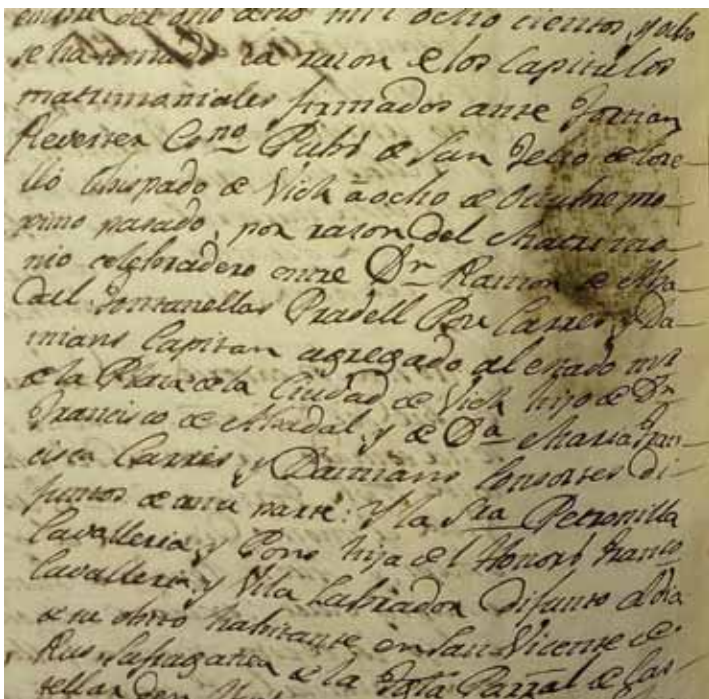
Totes les fargues, igual que les unitats familiars (masos), tindrien a l'autoabastiment. Posseir una heretat amb boscos i pastures permetia tenir ramats (i fems!), hort amb verdures, hortalisses, i també camps per cultivar el gra necessari tant per als treballadors com per al bestiar de càrrega.

Els Cavalleria utilitzaren aquesta estratègia econòmica de manera especialment eficaç. A pesar de tots els inconvenients i problemes que hagueren de superar, aconseguiren una gran solidesa econòmica. Malgrat això, no abandonaren l'històric ofici familiar com feren d'altres famílies com per exemple els Elies ja citats.

Per una denúncia presentada pels Cavalleria a l'Intendent General denunciant la intromissió de diverses persones dintre de les seves propietats, sabem que aquesta família l'any 1755 posseïa les següents heretats: Meranges, Ferrioles i Vilarroja dins la parròquia de Sant Vicenç de Rus; les Rovires i el mas de la «Nous» a Castellar de n'Hug; La Muga i Les Uncies a la Poble de Lillet; l'heretat anomenada Can Barraca de Dòrria (Espinosa); els masos Graner, Callús i Sant Sebastià a la parròquia de Campdevàrol. També posseïen diversos boscos: el de Rus i Erols a Sant Vicenç de Rus, el de Pardinella del terme de Gavarrós, el bosc anomenat de «Cumells»,



Restes del canal de la farga de Rus. FONT: COMAS - SÀNCHEZ



Referència als capítols matrimonials de Petronil·la Cavalleria

FONT: ACB

el bosc d'Alp en el terme d'Alp i un tros de bosc a la muntanya del Paborde. Els Cavalleria en la reclamació al·legaren que necessitaven els boscos per a la manutenció de les fargues i martinets que tenien a Sant Vicenç de Rus i a Dòrria (Espinosa) i que tenien reconeguda la potestat de prohibir a qualsevol persona l'entrada per ferhi llenya, rompudes, camins nous o péixer el bestiar. Havien comprovat abusos per part dels veïns, per això demanaven que es despatxessin pregons manant a totes les persones alienes que s'abstinguessin d'entrar-hi sota la pena que al Sr. Intendent li semblés convenient³⁷. Pocs dies després es feren els pregons.

Final dels problemes amb els Orriols. Final de la nissaga de clavetaires

El 1775 es resolgueren finalment les raons entre els Orriols i els Cavalleria³⁸. Signaren una concòrdia, amb els pactes següents:

1. Francesc Cavalleria renunciava a la casa i terres (horts, canemar, conreus i pastures) situades dins de les afrontacions de l'antic establiment.
2. Francesc Orriols en atenció a aquesta renúncia absoluta a Francesc Cavalleria i als seus de pagar les 7 lliures de cens i de totes les obligacions contingudes en l'acta d'establiment. Orriols es comprometé a pagar 550 lliures.
3. Si en el futur els hereus de Francesc Cavalleria volguessin recuperar la casa i les terres de la farga, els Orriols reclamarien que es tornessin a complir els pactes de l'establiment de 1627.

4. Si algun hereu de la casa Orriols volgués construir una farga (la concòrdia no ho permetia) els Cavalleria podrien recuperar el terreny i la casa i tornarien als Orriols les 550 lliures que havien entregat.

Resolts els eterns problemes entre les dues famílies, sembla que la farga de Rus seguí treballant sense grans entrebancs. El 1790 morí Francesc Cavalleria; tenia esposa i dues filles. No deixant cap fill que el succeís, amb ell finalitzà la històrica nissaga de clavetaires. Les dues noies contragueren matrimoni amb membres de famílies importants d'Osona. L'any 1806 es casà Antònia amb Joan Vilabella, doctor en dret de Vic³⁹. La seva mare com a usufructuària i la seva germana Petronil·la com a hereva universal li donaren per dot 15.000 lliures, tota una fortuna. L'any 1808 es casà Petronil·la amb Ramon d'Abadal i Fontanelles, capità agregat de l'Estat Major de Vic, ciutat on s'establiren⁴⁰. Tot el patrimoni dels Cavalleria passà a formar part del patrimoni de la família d'Abadal. La farga passà de pares a fills i seguí arrendada. L'última notícia que tenim de la farga és de mitjans del segle XIX: hi treballaven com a fargaires Francesc i Eudald Amills⁴¹. Cap a la segona meitat del segle XIX la farga es convertí en molí.

Notes

1. ACCE = Arxiu Comarcal de Cerdanya
ACB = Arxiu Comarcal del Berguedà
ACRI = Arxiu Comarcal del Ripollès
ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó
APPL = Arxiu Parroquial de la Pobra de Lillet
Per comprendre millor la totalitat d'aquest article,

vegeu: COMAS, Roser; SÀNCHEZ, Josep. «Les fargues del Berguedà, un patrimoni injustament oblidat». *L'Erol*, núm. 133, tardor 2017. Àmbit de Recerques del Berguedà.

2. No hem trobat el document original. Hi ha referències en documents del 1699 i del 1755. També a: ACB, Registre de la Propietat, 1776, volum 11, ff. 611-614.
3. ACA, Processos, 1743, núm.1, T.
4. ACCE, Notarials, Jaume Camps, 1630, ff. 117-119.
5. ACCE, Notarials, Joan Bernic, 1631, fol. 37.
6. ACCE, Notarials, Joan Bernic, 1631, fol.129.
7. ACCE, Notarials, Joan Bernic, 1632, fol. 49.
8. ACA, Batllia Antiga, Establiments, 1642-1649, volum 82, fol. 210.
9. ACRI, Notarials, Onofre Pont, k-24, 1652, fol. 29.
10. ACRI, Notarials, Onofre Pont, k-29, 1663, ff. 196-197 i k-34, 1668, ff. 76-78.
11. ACRI, Notarials, Onofre Pont, k-35, 1669, ff. 369-372.
12. APPL, Notarials, Josep Martí, 1665-1673.
13. APPL, Notarials, Josep Martí, 1673-1684.
14. APPL, Notarials, Josep Martí, 1673-1684.
15. APPL, Notarials, Josep Martí, 1673-1684.
16. No hem trobat el document original signat davant Francesc Llozer, notari de Ribes, però en tenim referències a: ACB, Registre de la Propietat, 1776, volum11, ff. 611-614.
17. L'acta de venda es signà davant Josep Riu, notari de Berga. Hem trobat la referència a: ACA, Processos, 1743, núm.1, T.
18. ACCE, Notarials, Joan Ferran, 1701-1703, fol. 1.
19. ACCE, Notarials, Josep Llozer, 1708, fol. 61.
20. ACCE, Notarials, Joan Ferran, 1709-1710, fol. 7 i següents.
21. ACB, Registre de la Propietat, 1797, volum 33, fol. 494. Acta en poder de Francisco Illa, notari de Ripoll, 1713.
22. ACCE, Notarials, Domènec Espernay, 1720-1721, ff. 196-198.
23. ACCE, Notarials, Josep Llozer, 1722-1723, fol. 13.
24. ACA, Processos, 1724, núm. 3, E.
25. ACA, Processos, 1727, núm. 2, O.
26. ACA, Processos, 1734, núm. 1, L.
27. ACCE, Notarials, Josep Llozer, 1746-1747, fol. 107. Acta en poder de Marià Peraller, notari de Berga.
28. ACA, Processos, 1743, núm. 1, T.
29. ACA, Processos, 1743, núm. 1, T.
30. ACA, Processos, 1782, núm. 2, G.
31. ACA, Processos, 1748, núm. 11, L.
32. ACA, Processos, 1749, núm.7, C.
33. ACA, Notarials, Berga, Carles Salgot, 1750, fol. 244.
34. ACCE, Notarials, Domènec Martí Arjol Aldran, 1753, fol. 173.
35. ACCE, Notarials, Gaspar Coder Espernay, 1753, fol. 345.
36. ACCE, Notarials, Gaspar Coder Espernay, 1754, fol. 18.
37. ACA, Processos, 1755, núm. 5, N.
38. ACB, Registre de la Propietat, 1776, volum 11, ff. 611-614. Acta en poder de Bonifaci de Boix, notari de Bagà.
39. ACB, Registre de la Propietat, 1806, volum 42, ff. 241-243. Acta en poder de Fortià Reverter, notari de Torelló.
40. ACB, Registre de la Propietat, 1808, volum 44, ff. 255-256. Acta en poder de Fortià Reverter, notari de Torelló.
41. ACB, Registre de la Propietat, volum 115, Registre de la Pobra 1º, fol. 116.

Roser Comas Angelet
i Josep Sànchez Vicents
Historiadors